

МИХАЈЛО И. ПУПИН

ОД УСЕЉЕНИКА
ДО ПРОНАЛАЗАЧА

МИХАЛО И. ПУПИН

ОД УСЕЉЕНИКА ДО ПРОНАЛАЗАЧА

ИЛУСТРОВАНО

ПРИРЕДИО
МИРОСЛАВ СТАНКОВИЋ

ИСТОК ФИЛМ
Београд, 2018. године

ШТА САМ ДОНЕО АМЕРИЦИ?

15

СЛОБА СРЕА

повољних стратешких премоћушта за одбрану од турске ушале. Први насељеници су живели у подземним становима, које непријатеља није могао распознавати из даљине. Остатак тих подземних станова било је још у време мога детињства док сам, пре десет година, нишао у школу у Иватору. Где је прва црква била, ту се данас диже стуб од цигла, а на њему стоји један крст. У једном зрепу са стране била је ниша са дететом Исусом, пред којом је тероз збожак натопљен у јефину. По предању, тај пламен се није никад гасио. Предање је говорило и да би се летином коју би приредно добар

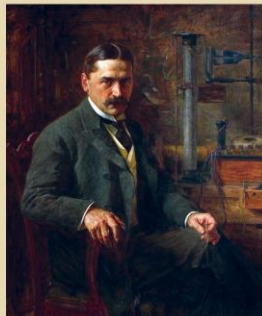
свет у Иватору пожуано могао отклонити свака нећаба коју би сезу претила, као суша и куга. И ја сам често био на тим литијама и увек када бих се налазио у том напуштеном селу, добио сам утисак као да се налазио на светом земљишту. Свето земљиште због тога што је ту проливетна хришћанска кра у време борбе хришћанских Срба из Иватора са турским освајачима. Свака посетити том старом селу осеожавала би приче о јунацима којима су се моји селани толико поносили. Овај скромни селански свет у Иватору био је оскудан у земаљском благау, али је обележавао у преданима о својој старини.

ШТА САМ ДОНЕО АМЕРИЦИ?

21

СВЕТИ САВА

МИХАЛО ПУПИН

ШТА САМ ДОНЕО АМЕРИЦИ?

17

посао то цело вече. Ауто издоче, на високим столцима, седили би старије селане. Преду вуно, лан и кукашу. Младе жене обично шију и везу. Као материним љубимцу, мени је било дозвољено да седам поред своје мајке и прислушнујем мудрости и бајне које би текле са усана старана, а понекад и млађих људи, када би од старана дошли до речи. С времена на време, запекале би младе жене пошеку песму о неким од последњих догађаја. Када би, на пример, који од старана завршио какву причу о Карађорђу и његовом историјском борбама са Турцима, жене би запевале песме у којима се славе Карађорђе, храбри војвода Хајдук Вељко, који је са једном шаком Србијанаца бранио Неготин од једне велике турске војске под Муха-пашином. Она храбри мета, како је песма описује, погледа на ову млачу чету старих Грка на Термопизима.

Неки од старана у овом селу били су у Наполеоновим ратовима. Сећали су се добро и прича које су слушали од својих отаца у аустријским ратовима са Фридрихом Великом током осамнаестог века. Средовечни људи били су у борбама за време Мађарске буње, а млађи су тек пролазили крај ратова у Италији 1859. и 1866. Један старији био је у бици код Асперна када је Аустрија тукла Наполеона. Имао је једно велико црвено оловчане због кога је био оскобни гора. Ишао је и у Русију са једном аустријском дивизијом за време Наполеоновог похода 1812. Знао се Баба Батковић, а у селу су држали да је био изговорити и да је могао да провуче јер је имао необично јако памћење и изванредан приповедачки дар. А говорио је као устлар, српски министар. Није он причао тако живо само о ономе што се догађало у Аустрији и Русији за

КАРАЂОРЂЕ

време Наполеонових ратова, у којима је и сам био, што је очувао своје слушаче и причама о аустријским походима против Фридриха Великог, у којима му је причао његов отац по свом повратку са борних поља у Шлезији. Да се прилично добро сећао његових прича о Карађорђу, кога је он лично познавао. Знао га је великим војком, којом српских селанка, и знао се не би уморио причајући о његовим јуначким борбама

22

ОД УСЕЉЕНИКА ДО ПРОНАЛАЗАЧА

Тада сам тек разумео зашто је моја мајка толико подлагала на читање и писане. Тада сам се и одрекао да ћу се томе посветити, макар и по неку да напустим своје зруге и вршњаке. Ауторско сам пуружио доказе мајки да сам и у читању и у писану дозрело сваком свом вршњаку. И учитеља је приметио ту промену. Изначално га је то, на је почно да верује како се „десило неко чудо“. Моја мајка је у чуду веровала, па је учитељу отговорила да то њама момом били дух Светог Саве. Један дан, у мом прелесту, причала је она учитељу да је у сну видела како је Свети Сава положио своје руке на моју главу и, окренувши се мој, рекао: „Кћери Парца, ускрће ће школа у Иватору бити бела за твог сина. Кад то буде, пусти га да пође у свет, где може наћи више духовне хране за душу своју, тако жељему знања и науке.“

ЈУПАН НЕМАЉА

Идуће године учитеља одреди да ја декламацијом о Светом Сави и написа оно што је требало да кажем. Мајка моја то исправи и упрости па ме нагна да јој то поновом неколико пута. Тек пута, на Светог Саву, дража

сам прву своју беседу. Успех је био силан. Моји вршњаци, врапогани, овег пута нису се насмејали. Напротив, занимао их је мој говор, што ме још више осклади. После тога говорили су људи међу собом да ни Баба Батковић не би умео то тако срочити и изговорити. А моја мајка, она је плакала од радости. Учитеља је само кримао главом, а пола остао као у чуду. Обојица се сложиле да је школа у Иватору већ мала за мене...

Крајем те године мајка наговори мога оца да ме пошаље у једну вишу школу у Панчеву, једном градићу на реци Тамиши, петнаест миља јужније од Иватора, близу ушћа Тамиша у Дунав. Ту сам нашао учитеља чије је знање учинило дубок утисак на мене; нарочито његово познавање природних наука, које су биле сасвим непознате у Иватору. Ту сам по први пут чуо како је неки Американца, који се звао Френсин, разабрао да је једним мајем од пашира и кључем, открио да је муња отвор кроз који протиче електрична струја са облака на облак, а да грмљавина долази услед напрасне експанзије ваздуха загрејаног струјањем електричних вариша кроз меза. То тумачење учитеља су омае поткрепљивали огледама на једној електричној машини која је производила електрицитет помоћу трена. То нам је приказано на првој машини која грмљави производи електрицитет. То ме је усхићавало. Било је то тако ново, а тако просто, како ми се тада чинило, а тако оперечно свему моме дотадашњем сазнању.

Кад сам прве године дошао кући на летњи одмор, једна сам дочекао прву прилику да свом оцу и његовим пријатељима који су седели пред нашоом кућом у недељу после подне и разговарати покажем шта сам

Moji novi prijatelji isplisane se nazivaju i rekoše nešto jezikom koji ja nisam razumeo. Objasnili mi da govore engleskim jezikom i da su Amerikanci.

„Amerika!“, uzdahnuh ja, sav uzrujan. „Onda vi mora da znate mnogo o Benčiaminu Frejnzajnu i njegovom znanju o Linkolnu, američkom Kraljevini Marqu?“

МИЛОШ, МАРКО И ВИЛА

Mного ih je iznenađeno ovo moje oduševljenje i ono je dalo hrane živom razgovoru koji je trajao čitave sate, sve dok nisamo stigli u Prag. Razgovor je vođen

na rđavom nemačkom jeziku, ali smo se mi dobro razumeli. Pričao sam im o svom iskustvu sa Frejnzajnovom teorijom o muaji i o sukobu te teorije sa pričom mlada oca o Svetom Iliriji. Zatim sam morao odgovoriti na mnoga pitanja u vezi sa mojom primedbom da je Linkoln američki Kraljevini Marqu. Ispričao sam nekoliko pesama o Kraljevini Marqu koje sam čuo od Babe Batinkina. Onda sam, po njihovom izricanjem zahtevu, morao da opisujem naša poseta u Havoru. U nastavku za te moje priče oni su mi pričali mnogo o Benčiaminu Frejnzajnu, o Linkolnu i o Americi, pa su mi preporučili da čitam Čiču Tomazu kolu, na čiji sam prevod kasnije nišao. Kad je voz stigao u Prag, oni su stali pokraj mene da mi budu gost u njihovom hotelu, koji se zvalo „Plava zvezda“; bar za jedan dan, dokle ne našem svoje prijatelje u Pragu. Rado sam prihvatio taj poziv i u njihovom društvu proveo jedno slatko veče. Ona drugot i ona slet u njihovom raspoloženju prema meni bila je za mene zagoteka koju tada nisam bio u stanju da odgonetnem. Odatim sam je tek posle nekoliko godina.

Spomenio sam malo ranije da me je skoro omabrio prvi pogled na Benčiaminu. Prvi pogled na Prag izazva u meni čudno verko raspoloženje. Stare kapije inad kojih se duže kuje sa divno isprekama kamenim pločama i zapisa, sredovekovne krase sa anksom kubitima, na čijim su uzlascima navedeni divni svetiteljski likovi; istorijske javne građevine, od kojih je svaka pričala o staroj slavni Kraljevini Češke; stari kameni most preko reke Moldave, na kojem stoje kipovi hrišćanskih svetitelja; kraljevska

uklonio ispred besnila vetrova, njihove ledene hladnoće. Sve што sam imao bilo je jedno lazo odelo na meni. Ostalo sam pretvori u novak da bih povmirno gurnu trovan. Niše mi ostalo ništa da kum slavnima i pokrivač koji bi me grejali u mojoj pretradi za spavanje. Tu mi nije bilo duže odmora da vreme onih hladnih martovskih mrohi. Drlaolo se i čestelo, podnosilo nezdravljivo. Da ne bi onog toplog dimnjaka, umro bih od velike studu.

U početku sam se morao davu tuhi da sebi obezbediti mesto do dimnjaka. No, kada iseljenici primetiše da nemam toplor odelo, ne uzimiraoku me više. Kako sam često uradio sa svojim žutim kožukom i crnom šubrom i, više nego ikada pre, čeno uvišnavost moje majke kada je za moju duž put spremala taj kožuk i šubru. Vetrovi nisu prestajali duvati. Jedan danu na mi odnese šubru. Ostadim za plavu sam jedan crveni turski fes kakve nose Srbi u Bosni. Samo proviđenje saču me te ne proda u Pragu. Po tome je inena mojih veseljivih salutizma držala da sam Turčin pa se nije mnogo ni obazirala na moje nevole. Ali, i bez toga, ja sam i dave imao dovoljno snage i krahristi. Ali, inbu, uzdralo bi mi srce kad bih, osamčev, kraj dimnjaka, primetišao, u strahom mraku, bele nviše valova velikih kao brda, koji su se kao besni zmežeri zlatali na zakuljani brda. Samo iskrena vera u Boga i vera da on čuje molitve moje majke dade mi snage da sa vladam strah i žuzički pogledam u oči stravišnika razirenog oševaa.

Četrnaestog dana, rano jutru, ukaza se niska obala Long Ajenda.

ИСУС ХРИСТОС

U šarenoj gomili uzrujanih iseljenika nije bilo blaževije duše od mene kada svojom onoma slavni obešao žezlu. Bilo je jasno, blago i suvečno martovsko jutro. Kako smo se približavali Havoru, činilo mi se kao da topli sunčani zranci krase onu inbu koja se bila naučila u meni od stalnog vlatanja ledenim vetrovima severnog Atlantika. Osešao sam se kao da se rodih naviše. Svaki novi prizor koji mi se pojavljavaše u Novom svetu, kako mi se laša sve više primicala, prikazivao mi se kao novo obešanje da me svet tu čeka da dobrodošlim.

„Vi ste rđavo razumeli moju majku, Mihaјlo“, odgovori Vila. „Ona je mislila samo na vaše pojmove o zadatku žene u društvu, a vi znate i sami da se od srpske žene traži da radi i one teške poslove za koje su samo ljudi dovoljno jaki.“

„Dobro“, rekoх ja, „ali najični i najsposobniji ljudi u Evropi provode veći deo svog života na borištima i vešbama za ritovanje; ovo naroično važi za srpski narod. I to je ono što naroini srpsku ženu da obavlja poneki teži posao, koji bi inae radili ljudi.“

Tu mi se pružila zlova prilika da kažem koju višu u prikop duhovnom upišu koji srpska žena vrini na naš narodni život, opisujući položaj srpske žene onako kako ta predstavljaju srpske narodne

ХАЈДУХ ВЕЛКО

Ove moje srpske priče učinile su dubok utisak na mladu Vilu, a tako isto i moja odbrana srpske žene. Znita me da li sam ja nekad čuo za Martu Vаshington, suprugu Ćorija Vаshingtona, američkog narodnog heroja? Priznaoх da o njima nemam ni znanja. Ukalujuћu rukom na polovine male talasne na Delaveru. Vila reče da ta reka nije uvek izgledala tako sјrni i mirna.

Zatim ispriča kako je ta reka izgledala kada je uruk zme bila pokrivena kolosnim ledom, koji, noshen razbesnelim talasima, utrojavahе arezal preko reke. Ali Ćorij Vаshington, zapovednik američkih armija u pokoljenju, prebroj tu reku u januaru 1777. i na drugoj strani, blizu Trentona, iznenadi pobedom onijevu britansku armiju, koja je bila u nastupu, potuče je i američkim poraz pretvori u američku pobedu.

КОСОВКА ДЕВОЈКА

„И Vаshington“, reče ona, „kao i Хајдух Вељко, био је готов да жртвује свој живот при прелазу преко половске зеда на залутом Delaveru, само да stigne на време и изврши напад који је спасао његову отаћину“. И, како reče, она верује да се у том тешком часу Марта Vаshington повила као и Чучук Стани. Од тог дана Vаshington је био у којим онима амерички Хајдух Вељко, а река Delaver уивала ми је увек дубоко поштована. Vila ми је казала да је и Америка, као и Србија, била земља јунака.

Ostatak наше шетnje тога дана провели смо у томе што је Vila odgovorila на моја многобројна питања о Ćoriju Vаshingtonu

i Američkoj revoluciji. Nаkad u Americi nisam једно последное proveo, a da sam toliko naučio. Najrad, zaključak да и u Americi може бити толико ствари koje су тако велике као и one велике ствари о којима пева srpski гуслар u srpskim narodnim pesmama. Vini је пошло за руком да skupe прам бочку у лампу који је већо моје срpske традиције са америчким традицијama. Умолно сам за опрoштење што сам рђаво разумео већу добру мајку кад ми је препоручивала да што пре postanem Amerikаncin. Istovасно, да се, да сада много мање него пре неколико тренутака помисљам на то да побетнем са obala Delavera.

СРПСКИ ГУСЛАР

Kada је Vila приметila да me живо занима америчка историја, при учењу engleskog језика, она ми је pričala priče iz rane америчке историје. То бих ја опет morao да понављам при прелазивању.

Kad сам, godinu дана после тога, по први пут чуо за „Mejфлауер“ и његово пристајње у Плимот ров, чудно сам се што ми Vila inada niše pričala o том великом историчком dogaђaju. Nикad није поминала Linkolna. Kada један rekoх да је то амерички Kraljevini Marqu, она oбрете разговор на drugu stvar.

По меним мишљем, Америка северно од Delavera била је врло mala. Па и саму Филаделфију споминаше је само ради Zво на слободу и Декларације независности.

Једног вечера упита ме Vилина мајка о мојој будућности. Сећајући се шта ми је она говорила о духовном успелу америчке жене на нова послова, ја сам јој слатко говорисо о својој мајци, завривши своје причање примедбом да моја мајка није очекивала да postanem амерички ратар и да сам у Америку дошао да научим оно

ХИЛАНДАР

сabrao велики скуп ljudi у намери да ми издао академску диплому. Kad се пробујав, отиш се писак који сам мајку послао из Хамбурга пре godinu дана, obeћајући јој да ћу се скоро вратити – обогавићу знањем и академским почастима. Тај сам ме подсети да је то моје обећање брижљиво увељено у мојој накласти.

Принстон није лично ни на шта што сам видео до тада. Читао сам о Хиландару, прослављеном манастиру на Светој Гори, на Етејском мору, који је основao Свети Сава у дванаестом веку. Пегао сам слике тих зграда у којима су калуђери живели у самоћи и учењу. Па ми се чинило да је

једно такво место и Принстон, са својим многим зградама које личе на манастире. Ту се младићима пружају све прилике да уче и постану злати од науке, тако да буду филозофи да живот свој посвете оној раду коме је Свети Сава посветио свој живот.

Kad сам лагао и замисљен кренуо пут железнице станице, sustiше ме један ђак и zametну разговор са мном. Био је нешто старији од мене, добротан и бистрина зрачеше су са његовим попуљивостом лица. Знао је много о Србији, па и о Србима у Аустријској. Kad му ispričah да у Америку додох да тражим знања, топло ми поведи да ме једног дана види као била на Принстону.

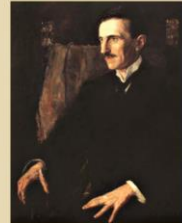
ИСУС ХРИСТОС

Moja majka primeti tu promenu kod mene, ali se ona nije uznemiravala. O svojim budućim namerama malo sam govorio, a nisam ni sa svojom polaskom za Kembridž toliko hitalo. Sa vesesom jeseni dođiše i svađbene svesčnosti u mom rodom Banatu i legni igrači u kolu, koji su se vrteli oko veselih gajdi i privlačili moju pažnju mnogo više nego pre dva meseca kada sam došao u Njujork. Jedne večeri mati me poseti na jedan dođaj iz mog ranog detinjstva koji je i meni bio svež u pameti. Ona poče otprilike ovako:

„Sebati li se kada je Bukovalov mlin prekriven ovim velikim kukastim kromom?“, „Sebam se“, odgovoriš ja, a ona nastavi: „Istina, ti si tada još bio mali nestajko, ali već se svakako sebiati one sjajne zvezde od lima koji su stavili na vrh toga krova kada su bili gotovi sa prekrivačom. Njujorska deca mislila su da je to prava zvezda sa neba, tako se sjajila kada bi je objasili suncani žraci. Jednog dana nestale te zvezde i svako se čudio kome je to moglo poći za rukom da se uspluže uz ovaj platak i stravi krov i slavne tu zvezdun. Stari Ljubomir, koji te je toliko voleo i sa uživanjem ti krojio i šivo kovčuge, bio je uveren da si to ti učinio, pa je preporučio da se čitaju molitve i da se blagodari Bogu što si se tako sređno spasio da ne slomiš vrat. I stari Ljubomir, kao što i sam znaš, bio je u pravu, pa sam ja uvek verovala da te je Bog spasio tada da u životu obaviš jedan zgodan zadatak, mnogo veći nego ovaj koji ima mladi Gavra, čirji srebi, kako mi se čini, ti sada završiš. Bezostolovna Amerika naučila je da se pomene na mnogo strmećeniji krov nego što je krov na Bukovalov mlinu. A na vrhu toga krova i se do leta sređeni ti mlinu zvezdun, pravi nebeski zvezdun. Od toga vraga ti danas nisi daleko, niti sad možeš stati niti se vratiti natrag, kao što se nisi mogao naučavati i vratiti ovuda kada si u daljini zapalio vrh Titiska, a bio umoran da ideš dalje. Gavrina čarobna frula i njegove neke svađalnice, pesme uzduke, srećule su tvoje misli na stari kope su sada svakome u glavi na svađe, na kolo i ostala raznojeđa u kojima plivaju srca mlađevni ovih veselih jesenskih dana. Obuzeli su te sada pusti mladačani

električne energije, putem jednosmerne i naizmernične struje. Za prvi način bili su ljudi iz Njujorka, jer su već bili ušli u posao oko uvođenja jednosmerne struje. Za naizmerničnu struju bila je jedna trupa u kojoj je bilo i preduzeće Vestinghaus. Protivnici naizmernične struje su je nazivali „struja koja ubija“ i činili su sve što su mogli da uvođenju protiv uvođenja te struje. Govorili su mi da su oni uspeali da nagovore gradsku vlast da postavi električnu stanicu u zatvoru Saint Sing za izgaranje sarmte kalne i unesu mašinu za naizmerničnu struju. Nisam imao ni pojam o ovoj jučnoj raspravi kada sam držao predavanje u Bostonu. Kada su me obavestili o tome, jasno sam razumeo zašto su me na tom predavanju neki od njih tako hladno slušali.

Sveseni te godine stavljeno mi je do znana da je to moje predavanje u Bostonu ostavilo rđav utisak; da je uvredilo neke aude „krupnijeg kapitala koji su već ušli u tu električnu industriju. Čak se i šapotalo da će novi Odelek za elektrotehniku na kolužu Kolumbija pretpeti i veliku štetu što je jedan od dva nastavnika optužen za neoprostivu „električnu jeres“. Velika i moćna ličnost koja mi je to saopštila reče da mi je najlakši izlaz iz te krize da se zahvalim na pomoću koji sam dobio na kolužu Kolumbija. Odgovorio sam na to: „U redu, sigurno ću dati ostavku ako me savet koluža Kolumbija, koji me je postavio, proglasi krijum za naučne jeresi, unes sam spremam da odem.“ Savet o ovome nikad nikošta nije čuo. O ovoj stvari čuo je mlad drug Kriker na mi jednog dana reče na način koji je samo vama bio svesćen:

НИКОЛА ТЕСЛА

БАРБАРА ПУЛИН

Dok me je negovala, otrovalo seme te nemilosrdne bolesti uletlo se u meni prsa. Oslabljeno mi srce nadražilo je i taj teški udarac; javi mi se, činilo se, popućiše. Po prvi put u svom životu ostetih pun smisla reči „moj volje“. Osetio sam ga jer sam živo primetio da je slovačana

duhovna pokretna snaga koju sam vazda dotle osećao. Po prvi put otkako sam, pre dvadeset i šest godina, ostavio svoj rođni napor ostetih da mi je potreban neko drugi da me podstigne, da vodi brigu o meni. Nikad mi život nije bio tako lišen svake nađe kao tog stravnog proleća 1896. Ali sam xteo da živim, da ostanem u jednoj hercincu. I samo radi toga želeo sam da živim. Sve drugo u životu, činilo mi se tada, izgubilo je svoju draž i nije bilo ispunjeno daleko da ga domamim. Strahna je stvar kada čovek izgubi ovaj osnovni koji je osećao u samom sebi. Velike mete, krupne zamisli, sve se to pretvara u one male lopotice od tanke trave kojima se leđa igraju. Mislio sam tada da su naši javici oni konci koji te igračke drže pred našim očima u velikom letu. Kada ti konci popućiđu, naše mete i to naše brzo se rasplinu, kao i ove dešje igračke, u nevidljivom vazduhu. Lekar mi preporučio da to leto provelam u Norfolku, u državi Konektikat, da ostanem u jednom od mesta u Novoj Engleskoj, bradima u Berkshiru, dađem prizivke da povrate ono što su porušili prekomeran rad, uz teško naprezanje javiada, i zapaljene pluća. A jedan drugi lekar iz Njujorka, koji me je zavoleo abog mog rada na x-zračima, ponudi mi u najam svoj letnjikovani u procezu Mauntin hercsteka, nađeljen breta u Norfolku, i ja tu ponudu primam rado. To brao je u stvari samo jedan breta, jedna jednu xizadu stola vinski od puta na svom poškoju. Seđeđe na divanjan pred tom malom vekom, gledajući na takozvanu osmatračnicu na vrhu toga breta, sa koga se mogla u daljini sagledati dolina Huxastovni, često sam se pitao u čudu da li hu se ikad oporaviti

КУЛТУРНА И ДУХОВНА БАШТИНА

ТРГОВАЦ КОСТЈА ИСАКОВИЧ, ЦРТЕЖ МИХАЈЛА ПУЛИНА

СИРОЧАК НА МАЈЧИНОМ ГРОБУ

ХЕРЦЕГОВАЧКИ БЕГУЊЦИ

ВУК КАРАЏИЋ

ВУКОБРАТ ПЕТРОВИЋ

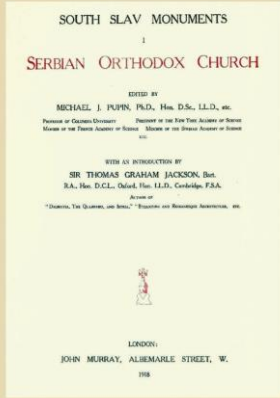
РУЗИЦА БОШКОВИЋ

ВОЈВОДА ВУКОБРАТ ПЕТРОВИЋ

РЕЛИЈЕФ ОЖИВЉАЊА ВУКОБРАТ ПЕТРОВИЋ

СРПСКА ЦРКВЕНА АРХИТЕКТУРА

СРПСКА ЦРКВЕНА АРХИТЕКТУРА
POST SCRIPTUM

Ова књига, чије је уређење и стварање надгледао у Енглеској владар Николај Велимировић, професор на Богословији Светих Сави у Београду, не донесе сасвим православне српске црквене зграде, већ само оне чији се изглед могао приказати у данашњим приликама. Будући да је Србија била под окупацијом, било је немогуће набавити фотографије и цртеже свих цркава. Отуда смо били принуђени да неопходан материјал за ову књигу тражимо и изван Србије, у савезничким и неутралним земљама. Користили смо оно што смо могли да нађемо. На јужнословенском подручју има још много прелепих српских цркава, старих и нових, које треба да види сваки хришћански свет, као вредне споменике једног народа који је кроз своју историју био дулован и стваралачки, како је стајало морао да се бори против материјалистичких замисли и разарачких склоности појединих освајачких народа из Азије и Европе. Зато се надамо да ћемо у наредној књизи ове серије представити нека дела класичне архитектуре католичких цркава у земљама Јужних Словена.

У подручју између Вољане и Крагујевца и између Ђустуница и Сокоца налазе се највредније старе цркве, које потичу из десетог до петнаестог века, а које су основали српски краљеви и владетељи. Све оне, чак и да смо имали најбоље слике, не би могле да стану унутар корица само једне књиге. Цркве Црне Горе и Далмације, Хрватске, Славоније и Баната нису ове представене из простог разлога што у овом тренутку није могуће добити такве фотографије. Жао нам је такође што нисмо у могућности да нашим читаоцима представимо изглед модерних српских цркава у Мостару и Сарајеву, као и у Трсту, Српска Црква Светог Спиридона у Трсту је једна од најзначајнијих у јужнословенском земљама.

Ипак, овом књигом, ма како да је непотпуна, омогућили смо читаоцима у Великој Британији и Америци да добију нека знања о јужнословенској уметности архитектуре. Надамо се да ће они, кад се једном рат заврши, моћи да посете камене споменике у којима је отелотљено много тога од богате душе и историје српског народа.

Њујорк, октобар 1917. М. И. Пупин уредник

ЗАДУЖБИНА МИХАЈЛА ИДВОРСКОГ ПУПИНА
СРПСКИ СПОМЕНИЦИ

- МОНОГРАФИЈЕ
1. Манастир Раваница, *Владимир Р. Петковић*, 1922. године
 2. Манастир Студеница, *Владимир Р. Петковић*, 1923. године
 3. Марков манастир, *Лазар Марковић и Жарко Ташић*, 1925. године
 4. Манастир Каленић, *Владимир Р. Петковић и Жарко Ташић*, 1926. године
 5. Манастир Манасија, *Славоје Силанковић, Лазар Марковић и Ђурађ Бошковић*, 1928. године
 6. Манастир Дечани, *Владимир Р. Петковић*, 1941. године
- Манастир Раваница отвара серију публикација „Српски споменици“, а поводом

петсто годишнице смрти деспота Стефана Лазаревића Народној музеју у Београду желео је монографијом о манастиру Манасија, његовој најзначајнијој задужбини, да се одужи великом заштитнику уметности, као што је и Српска црква одала привремене великоме поборнику православља, урстивши га у ред светитеља.

Управник Народног музеја др Владимир Р. Петковић у предговору, између осталог, пише: „Нарочиту захвалност дугујем великоме добротвору Народног музеја, господину др Михајлу Пупину, професору на Колумбији универзитету у Њујорку, који је својом помоћу у новцу омогућио публикавање и ове пете књиге у серији „Српски споменици“ и чији лик са пуно части стоји на челу ове монографије.“

